

Andel e. a.

Den 24^{en} Augustus 1898 bezocht ik deze gemeente. Aan het „hotel van Andel“ te Gorinchem liet ik mij halen door een rijtuig van Sprengers te Steeuwijk. Ik passeerde de overvloed per stoomboot Gorinchem - Houdrichem; reed toen van Houdrichem over Rijswijk en Giesfen naar Andel, van daar naar Veer, vervolgens naar Hijk en eindelijk over Heusden, Oud-Heusden en Elshout naar het station te Drunen. -

Ik maakte van de gelegenheid gebruik, om de schutsluis te Andel te gaan zien, bestemd om de scheepvaart te onderhouden, als de rivier de Ibaas, na de opening van den Nieuwen Ibaasmond zal zijn afgedamd. -

Op de grens van Giesfen en Andel vond ik eene harmonie, welke mij, onder geleide van een groote hoop volk, naar het raadhuis te Andel bracht. -

- Op mijne audiëntie verscheen niemand dan de predikant Hartinga, die mij vroeg of het niet mogelijk was, dat te Andel straatverlichting kwam; de moraliteit en de algemeene veiligheid zouden daarbij veel winnen. Hij wilde echter liever niet, dat zijne demarche te dezer zake bekend werd. -

Ik heb, toen ik later met D. en W. de politie besprak, hen gevraagd of straatverlichting niet wenschelijk zijn zou, waarop mij werd geantwoord, dat zij hierover wel eens van gedachten hadden gewisseld, zonder tot een resultaat te komen; ze zouden deze zaak nu bij den Gemeenteraad ter sprake brengen. Tusschen 1879 en 1885 heeft burgemeester van Cuwer, teek het beruchte conflict met den andelschen gemeenteraad gehad, toen nl. de raadsleden weigerden zitting te nemen, omdat zij niet met den burgemeester verkozen samen te werken, - welk conflict eindigde met de overwinning van den burgemeester.

De verhouding tusschen den burgemeester en de wethouders schijnt nu niet slecht; de 82 jarige wethouder van Heerwijnen was in der tijd een der felste tegenstanders van den burgemeester; deze pree's zijn wethouder

Andel e. a.

me zeer. -

Stuyt en Weth. hadden voor een verblijf voor mij gezorgd, hetwelk in een hebergkamer moest genuttigd worden; het raadhuis was daartoe nl. te klein. -

De tweede wethouder, van oudgediend genaamd, woont op „het Hoff“ te Andel; het schijnt een mooi huis te zijn; door de vele boomen was het nu niet duidelijk te zien. -

De harmonie deed mij weer uitgeleide tot de grens van de gemeente Weer; de burgemeester reed in zijn rijtuig achter mij aan.

Die harmonie, die belangstelling van de zijde der bevolking, kwam mij wel vreemd voor. Nergens in de gemeenten langs de Maas beneden Heusden had men op eenige wijze sympathie betoond, behalve het uitsteken van slaggen.

Administratie der secretarie. Plaatselijke verordening op de afkondiging der strafverordeningen kon niet worden verstoond (art. 172 Gem. wet). - Er was geen register van beslissingen van B. en W. op aanvragen om vergunning krachtens de herv. wet. - Bij het bevolkingsregister, alphabetisch ingericht, was een alphabetische namenklapper, maar geen huizenregister.

Den 2 D Mei 1902 kwam ik weer in de gemeente: ik voer van Groningen over naar Steenwijk; reed via Woudrichem Rijswijk, Lierden naar Andel; vervolgens over Uden, Wijk bij Duurstede, Heusden, Oudheusden en Elshout naar Drunen, alwaar ik den trein naar den Bosch nam.

Wethouder van Dierwijken is dood, en vervangen door de Rijter; wethouder van Andel heeft behelptelike standjes gehad, en is om die reden uit den raad gejaagd; als wethouder werd hij vervangen door Naeffgen, een zwager van den Dekker.

In Andel, waar geen openbare school is, en waar, omdat de gemeente nog al berispingen heeft, geen hoofdelijke omslag wordt geheven, - zijn in den laatste tijd nog al eenige gefortificeerde boeren waren: vorders den Dekker, de

Andel e. a.

hooftaangelegene (f. 740) de slinkheit; deze beal zijne boerenselling aan den lierwindijle af en verhuisde naar ~~Andel~~ ^{Andel} hij maekt thans abnormaal rij, en in een gerdicht voor renuulijders verpleegd worden. - Vervolgens de heer Lylden uit Woudrichem, 3 D jr oud, sinds een dag af 14 gr. Heerd met een boerenmeisje uit Woudrichem, (Juffrouw Vreem?); hij kocht zich een boerenwoning, en wordt weer landbouwer. -

Wethouder Naaijen is voorzitter van den opsandelschen polder; hij verlanget hard naar de opening van den Maasmond: Menzvolge van de normalisering van den Amer is (volgens hem) de waterstand op de plech met 12 e. bl. verhoogd, en onderwinden alle polders daarvan in meerdere of mindere mate bezwaar; - is de stoombevoeling klaar, en kan de Maasmond open, dan kan het water op voldoende peil worden afgezamelen. -

Bij gemeenteraadverkiezingen werd er in den laatste tijd hard gewerkt; maar nooit, door het schenken van jenever of bier. - ^{Van Andel} ~~Naaijen~~, die uit den raad werd gejaagd, is zoo baas, dat hij niets meer van de byzondere school wil weten, dat hij niet ^{nijer} wil contribueeren, om die in stand te houden. Hij zondt thans zijne kinderen naar de openbare school te Uden. -

De gemeente eigendommen liggen allen binnen dijkes; voor een klein gedeelte onder dijken; de rest ligt allemaal in de gemeente. Ziek is over het algemeen slecht land van f. 500 - de bl. A. - In den laatste winter heeft men zich groote uitgaven getroost door oude verstenen ophanden op nieuw aan te leggen; die ophanden zijn zooj naamd gehueediept, d. i. heel slech diep omgewerkt, en de boerenste steek onder in den grond gewerkt; dat kostte f. 450 per bl. A. Men rekent, dat deze boefchen 20 jaar kunnen duren. Zij worden het eerste jaar gesneden (banden); dan na drie jaar, en vervolgens telkens na 4 jaar. - Ziek eerste jaar (banden) brengen menigzins niets op, althans niet de kosten van schoonhouden; het derde jaar maekt de grond met hakken schoon op, - maaken gelijke gewerkt worden; dat kost veel geld.

Ziek gewone onderhand (schoon houden) komt jaarlijks op f. 9. - te staan, terwijl grond-polder en dijken kosten f. 12. per bl. A.

Andel e.a.

naamloos worden aangekeend.

Dr. Giesbers uit Woudrichem is hier de gemeente (armen) dokter; men is over hem zeer tevreden; ook zou men zeer gaarne een eigen dokter hebben; ik heb van de Heeren betoogd, dat een dokter in een gemeente van 1000 zielen geen bestaan vindt, en dat men hem des een zeer laag salaris — bijv. f. 2000 + vijf wonen — zou moeten betalen.

Sinds 1855 is er in Andel geen openbare school; daardoor heeft in Andel geen hoofdelijke omslag te worden gekregen; de byzondere school wordt door enkele particulieren behaagd; welthouder Naaijen behaalde in 1905 voor zijn aandeel f. 650; des meer, dan een ^{hoog} aanslag in den hoofdelijken omslag.

Schoolverzuim komt weinig of niet voor; het herhalings onderwijs wordt nog al gevolgd.

In tegenstelling met Veen en Wijde is de toestand van de be-
kwaamste klasse in Andel zeer voldoende; armoede wordt daar
traag niet geleden.

De toestand van de kleine winkelverkoop is vooruit gegaan,
door dat de verkoopstaanden met kar en paard de kisten
en afrijden, en uitbleitend tegen contant gelot verkoopen; ze
schijnen op die manier nog al wat afrek te hebben.

Er werd nog geen bewegelijke verbelegging afgericht; maar
er behoefde toch ook van gemeentewege in de laatste tijd niet
bedeld te worden, door dat de diaconie der hervormde gemeente
voldoende in de behoefte aan onderstand kon voorzien.

Den 29 maart 1910 kwam ik weer in Andel. Ik reed er van uit
L'Orinchem heen; bezocht daarna nog Giesfen, en keerde toen naar
L'Orinchem terug.

Ik verbelegde auditie van den heer van Tienhoven, die inlichtingen
kruam geven omtrent zijn wonen in den bloey in verband met zijn
voorzitterschap van een Noordbrabantsch Waterschap; ik stelde hem
gerust, dat Gedeft. Stat. hem wel Voorzitter zouden laten. —

Andel heeft een bezit van 5000 A. mooie gronden. Voor \pm 100 jaren
brachten die gronden niets op, en ~~to~~ wilde niemand daarvan als
eigenaar te baat staan; met de opbrengst kon men de lasten niet
betalen. Het was toen questiens, of de gronden behoorden aan de
inwoners van Andel, dan wel aan de gemeente Andel. Om zich

Andel e.a.

van den eigendom van die gronden te ontdoen, is er een procedure gevoerd,
bij rechterlijk vonnis is toen beslist, dat die gronden van de gemeente
Andel waren. De gemeente is thans natuurlijk zeer dankbaar voor
die rechterlijke uitspraak, waarmede men zich voor honderd jaren zoo
bevoorrecht gevoelde.

Ook voor deze streken is de Maasmond, zooals thans blijft van
zeer groot nut. Als het water op de rivier hoog is, zooals in den
afgelopen winter, dan heeft men geen last meer van kweekwater
zooals vroeger, omdat de gronden aan den Nieuwendijk afge-
maakt worden; — overvloed heeft men geen gevaar meer van over-
last van water bij doorbraken, zooals in 1850, toen alle be-
kwaamste gelegen gronden inrunderden, en onberekenbare schade
aangebracht werd; toen was bij ^{het slot} de woning van den burgemeester
van Nijmegen niet anders dan per roeiboort te bereiken. —

Men meent allen, dat aan de Bleek het water niet meer zoo laag
afloopt als voor de opening van de Bergsche Maas. Wanneer
er nu bijv. 5 zomers bij een onweer veel water valt, dan loopt dat
water niet zoo spoedig weg als anderszins wel, wanneer de
bemalingoverkruigen niet in gebruik worden gesteld, omdat
het water op de rivier niet hoog is. —

Veldewachter krijgt 870 gratificatie; gevraagd dat bedrag bij
het traktement te voegen.

Een opzichter voor de gemeente landerijen krijgt f. 365 salaris. —
De heer van Andel staat nog altijd te bleven bij Nijmegen, waar
hem bij voor de opvoeding zijner kinderen verhuisde; middelen zijn
vervalk — het blof — in erge mate; men veest, dat hij nooit meer in
Andel zal komen wonen. —

den Dokter, en diens zwager A. Naayer (de gemene welthouder)
leven nog, en wonen beide nog in Andel; Naayer is geen voor-
zitter meer van den Op Andelschen polder; in diens plaats kwam
Peter de Zijter

Er is nog steeds geen openbare school in Andel; de enkele kinderen
die openbaar onderwijs verzoeken, bezoeken de openbare school te
Giesfen, met welke gemeente Andel deswege gecontracteerd heeft.

De byzondere school te Andel kan met de staats subsidie
niet bestaan; jaarlijks komt er \pm f. 1300 kort, welke bedrag
door Naayer en de Zijter wordt aangewend.
Van gemeentewege heeft geen armen verzorging plaats; ook geen

Andel e.a.

subsidie aankerkelijke ambesturen.
Sinds de woningwet kwam, wordt er minder gebouwd; een
arbeiderswoning kostte vroeger niet meer dan f 700; thans
kost een woning, die aan de bepalingen der bouwverordening
voldoet f 750 à f 800. —

Er is een staak aangelegd omtrent de exploitatie der gemeen-
lijke bezittingen. — Naar de ondervinding in Andel schijnt
te komen, maar vriendelund, dat uitgeteefst is, niet geteefst
worden; maar men moet die grond in cultuur nemen, een
jaar of vier bebouwen, en er dan weer vriendelund van maken.
De bavenste steek moet echter baven blijven, doch men dat niet,
dan is de grond, die geteefst werd, als de grond na twintig
jaar uitgeteefst is, heelmaal niets meer waard.

De ondervinding leert, dat grindwegen, die met basaltsteen
onderhouden worden, beter zijn, terwijl het minder kost, dan
wanneer ze met grind onderhouden worden.

Gemeente slaeg vier waterpompen; het goede water zit niet
diep; 30 à 40 voet; elke pomp zal f 75 kosten.

Er wordt veel fruitteelt in Andel gedreven, vooral appels (belle
fleure en goud reinetten) en peren (janbazen en knalperen).

De harmonie te Andel bracht mij bij deus de accidientie een
serenade; toen ik vertrok, deed men mij uitgeleide tot de
grenzen van Giesfen. — Directeur van die harmonie was
een fietshandelaar, jaarlijks genaamd, sinds een jaar te Andel
woningachtig.

vroegde te Almkerk en
familie den Dekker. Oude den Dekker was getrouwd
met een dochter van notaris Middelhooft te Walsen,
eene achternicht van den tegenwoordigen notaris Midd-
delhooft te Capelle. — Zij kreeg twee kinderen, n.l.
Dionysius den Dekker, die van Almkerk naar Andel
verhuisde, — en Amelia den Dekker, ongetrouwd, die thans
nog aan den Meuwendijck wohnt.

Dionysius den Dekker huwde met Juffrouwe Naayen
uit Andel; hij heeft vier kinderen; Hize, weethouder
van Almkerk, wonende aan den Meuwendijck ten huize
van zijne tante Amelia; Jan, ongetrouwd, baver, wonende
ten huize van zijn vader te Andel; Alexander, onge-
huwd, gepromoveerd, directeur van de Lijncinchemo-
sch

Andel e.a.

bank; nog een meisje, ongetrouwd, en nog telkens bij haar
vader te Andel.

A. Naayen uit Andel is getrouwd met Juffrouwe Ver-
meulen uit Capelle; de moeder van die Juffrouwe Vermeu-
len was een Verbeek; zelfde familie als die schatrijke
Verbeeken te Klemstede.

Den 10 September 1915 kwam ik weer in Andel.
Van uit den Bosch reed ik er per auto heen. Later be-
zoekt ik nog de gemeente Giesfen.

Burgemeester van der Schueren is sinds kort als
zoodanig in functie. Zijne verhouding tot de beide
weethouders scheen mij zeer goed.

Weethouder den Dekker is voornemens naar den Meuw-
endijck te verhuizen. Zijn broer, die weethouder van
Almkerk was, en ten huize van zijne ongetrouwde
tante woonde, is overleden. Naar het schijnt, vordert
zijne belang, dat hij naar Almkerk terug gaat; hij
komt echter niet bij zijne tante aan huis, maar bes-
teelt een eigen woning, die hij weer aan het opbou-
wen is; hij den grooten grond in Almkerk in de meuw-
endijck is het ook deze woning afgebrand.

Burgemeester bekeert het zelf, dat den Dekker heengaat,
omdat hij aan hem veel steun had.

van Andel, eigenaar van „het Hof“ te Andel, zal
daar wel nooit terug komen. Zijn eerste vrouw bracht
hem veel geld mede; bij haar overlijden ging dat for-
tuin over op de 5 kinderen; deze hebben der vier on-
gelukkig geboerd; zij zijn alles kwijt. De vijfde, ge-
huwd met Sybrandij, komt zeker nooit weer in de
gemeente terug.

In tweede huwelijk versallieerde van Andel zich; hij
heeft van zijne tweede vrouw zeven kinderen; zij hebben
geen geld, en worden op gebied van ambachts school
an den kost later te kunnen verdienen.

Middelenwyl staat „het Hof“ ledig en vervalt heel-
maal.

De mobilisatie brengt hier nog al geld onder de neus.

Andel e.a.

schen; er ligt een bezetting van ± 500 man; vooral den
neringdoenden, kleinen winkeliers en derg. gaat het goed.
75-80% der arbeiders bewonen een eengezins huis; meestal
nog al goed; er worden nog al eens woningen bijgebouwd.

Den 18 Augustus 1919 bezocht ik per auto van uit
den Bosch de gemeenten Ljiesfen, Andel en Ljensden.
Na de laatste raadsverkiezing bestaat de Raad
uit 4 antirevolutionairen, 2 liberalen en 1 S.D.A. B.
Er is groote woningnood; er zijn te weinig woningen.
Ze zijn te duur en bovendien slecht. Slechts 10 nieuwe
woningen zou men geholpen zijn; deze zouden dan
gehuurd moeten worden door burgers of neringdoenden.
Daardoor zouden dan weer woningen voor de ar-
beiders beschikbaar komen.

Voor huur van het kleine raadhuisje - het staat op den
dijk - betaalt men f 140. - de kosten van verwarming
zijn daaronder begrepen.

Sinds 1 februari 1919 is er een electriche provisoi
voor licht; heeft f 46.000 gekost. Het bedrijf dekt zich
niet. door dat 25 verafwonende gezinnen aangesloten
zijn geworden, terwijl de meest belanghebbenden - de
Sijler, Baeyen enz. - het niet genomen hebben.

Ook hier is het drinkwater sterk ijzerhoudend;
de menschen drinken daarom liever oppervlakt
(levend!) water.

De loonen zijn sterk gestegen, f 2.50. - Veel men-
schen kunnen in gemeente geen werk vinden, en gaan
daarom als daklozen naar Rotterdam, of naar
Limborg, als mijnwerkers. - Armaede wordt
niet gelaten; maar gemeente maakt de discussiën
nog al eens bijspelingen.

Maar nogmaals aan den Nieuwendijk maakt het
water 30 k. l. lager afmalen; dan had men een
ideale haastland.

Een openbare school te Andel; 10 kinderen
gaan naar de openbare school te Ljiesfen.
Veel fruitteelt; 45 h. A. boomgaard; geen tuin.

Andel e.a.

boerencursus; daarvoor gaat men naar Veen.
Men zou gaarne een localspoorweg hebben; het verkeer
naar spoorwegstation te Gorinchem van land- en tuin-
bouwproducten kost 1 cent per k. l.; dat geeft op een h. l.
aardappelen dus reeds een verochid van f 0.70.

Brandstoffen: een wagon steenkool van Bleerden
naar Gorinchem kost aan verkeer f 5.00; van Gorin-
chem naar Andel f 3.50! -

De bleeren gepalst, of zij eventueel bereid zouden zijn
om mede te werken tot samen-smelting van de ge-
meenten Nijswijk, Ljiesfen en Andel tot eene gemeente.
Daarvoor maakt men niets. Volgens het oordeel van
de bleeren zouden Ljiesfen en Nijswijk vereenigd kun-
nen worden, ook Veen met Wijk. Maar Andel
zou zelfstandig moeten blijven; Andel is rijk, en
ondervindt dus geen bezwaar, nu de bestuurshoofden
voortdurend stijgen, daar wordt zelfs geen hoofdelijke
omslag geverd!

Den 20 Augustus 1923 bezocht ik Andel en Ljiesfen.
Na de laatste raadsverkiezing bestaat de Raad
uit drie antirevolutionairen, drie Christelijke historici-
schen en een vertegenwoordiger der arbeiders partij.
Er is woningnood in Andel. Daarvoor werden
twee concurrende vereenigingen opgericht. Er ge-
beurde echter niets, omdat geen enkel arbeider f 2.50.
woninghuur kan betalen.

Slechts Nijspremie werden twee woningen gebouwd.
Andel is rijk; vooreerst wonen er tal van zeer ka-
pitaalkrachtige ingezetenen: den Dekker, Baeyen,
de Sijler enz.; bovendien bezit de gemeente 5 h. l. A.
wei-ten-bouwlant, gronden, boomgaard enz.
Men wil absoluut zelfstandig blijven; er is niemand
die iets voelt voor eene vereeniging met Ljiesfen en
Nijswijk, noch voor eene verlening met Veen.

Men gelooft, dat de arbeidende klasse groote wone-
lijkheden zou maken, wanneer, na eene vereeni-
ging met Ljiesfen of Veen, arbeiders uit die ge-

Andel e.o.

meenten's winkers op gronden van Andel werk kregen. De uitkomsten van het elektrisch bedrijf zijn gunstig; het bedrijf zou zich dekken, wanneer het niet bovendien belast was met \pm f. 50.000 schuld van het vroegere provisorium.

Er was vroeger veel tuberculose in Andel, thans is dat veel minder, maar thans komt er veel kanker voor.

Door gebruik van porfiersteenslag — dat in het gebruik beuenden voordeliger uitkomt dan grint — zijn de opentwegen veel verbeterd.

Armaede wordt niet gekoken; de kerkelijke instellingen moeten door gemeente vrij sterk gesubsidieerd.

De autobussen zijn een ware uitkomst voor de gemeente.

Om het land van Hensden en Alena afdoende te helpen zijn er twee waterschappen noodig:

1° Een voor het noordwestelijke deel, dat althans tegenover het Vrijk garant stelt voor de betaling van de muren der steenbalen, noodzakelijk voor het afmijden van het water te Veenwoudijk 30 c. dl. laager, dan het peil, waarop het water thans afgemalen wordt; 2° het door den hoofdingenieur v. d. B. W. ontworpen waterschap, het inlaten van versch blaaswater van de Dersik (bussche) Veen en Wijs), en het verlaaging van den waterstand op het Hoorden Afwateringskanaal met 15 c. dl. — De Keizers veer moet dan bovendien eens in de 14 dagen versch water worden ingelaten ten behoeve van de daar bij belang hebbende polders. Wanneer dat op een vasten dag geschiedt, dan kunnen die polders, die daarvan water bezwaar zouden kunnen ondervinden, daarop rekenen, en hun schuizen dien dag gesloten houden.

De belastingdruk is in Andel vrij hoog: 120 opcenten op rijks inkomsten, en op de vermaatschappingsbelasting, + 1% plaatselijke inkomstenbelasting. Weltholder stellen naar schijnt bezig te verffinden;

Andel e.o.

hij kan dikwijls zijn woorden niet vinden, en zegt dan heel andere woorden, zoo dat het moeilijk is, met hem te praten.